

SAXA LOQUNTUR

Mărturii despre trecutul catolicilor din Moldova

Prof. dr. pr. Anton DESPINESCU,
Institutul Teologic Romano-Catolic, Iași

*Doamne, Dumnezeu nostru,
cât de minunat este numele tău pe tot pământul!
Mă întreb: ce este omul, că te gândești la el,
sau fiul omului, că-l iei în seamă? (Ps 8,2.5)*

La auzul sau rostirea acestor cuvinte, rămânem uimiți de capacitatea oamenilor de a lua contact cu lumea creată, de a interveni cu noi prelucrări ale elementelor, în mod fizic, chimic ori spiritual. Istoria civilizațiilor le-a reținut și le face cunoscute pe diferite căi. În contemporaneitate, cibernetica pune la dispoziție noi și noi mijloace de a le cunoaște spre bucurie ori spre întristare. Cele gândite și întreprinse de oameni de-a lungul timpului, cine le-ar putea ști în totalitatea lor? Înregistrarea acestora în diferitele feluri a fost supusă multor vitregii, cu toată ambiția umană de salvagardare a fragilității condiției sale. Ce s-a ales de vestita bibliotecă antică din Alexandria Egiptului? Unde sunt numeroasele manuscrise de valoare deosebită, cunoscute altădată, dar dispărute? În mod surprinzător, unele ies la iveală, spre exemplu, cele de la Qumran. În dorința disperată de dăinuire, s-a recurs la *piatră*, recunoscându-i-se receptivitatea de înregistrare și durabilitatea.

Folosesc această introducere în contextul unor mărturii de natură religioasă, confesională, aceea a unei prezențe romano-catolice la Est de Carpați, în mileniul al doilea al erei creștine.

Numeroase surse documentare au stat și stau la dispoziția cercetătorilor pentru cunoașterea acestei comunități, pentru a o prezenta cât mai obiectiv, în măsura competenței și onestității lor. Au apărut în ultimii ani studii interesante în această privință. Numai să fie citite!

În paginile *Dialogului teologic* mi s-a sugerat aducerea acelor mărturii pe care le dau îndeosebi pietrele, despre prezența catolică în acest teritoriu. Desigur, arheologiei îi revine importanta misiune de a scoate la iveală ceea ce a rămas din bisericile de altădată sau a se preocupa de cele rămase la suprafață, indicând metodele de conservare a acestora.

1. O primă atestare documentară a unei biserici episcopale este aceea din prima jumătate a secolului al XIII-lea, în legătură cu înființarea Episcopiei Cumanilor. Măreața catedrală s-a ridicat prin grija regelui Bela al IV-lea al Ungarei (1235-1270), la cererea insistentă a papei Grigore al IX-lea (1227-1241)¹. Din păcate, marea invazie mongolă din 1241 a distrus biserica, reședința episcopală, ca, de altfel, și puterea cumană, cum reiese din scrisoarea papei Ioan al XXIII-lea, din 4 octombrie 1332, către primatul Ungariei: „biserica acestei episcopii a fost distrusă din temelii”². Prin anul 1766 se mai puteau vedea rămășițe³. De asemenea, episcopul Paul Sardi, vicar apostolic al Moldovei, în vizita pastorală din 1849, relatează că a văzut ruinele străvechii Episcopii a Milcoviei (a cumanilor)⁴.

În momentul de față, dispunem de informații primite de la preotul decan de Focșani-Vrancea, Mihai Enășel, privitoare la studiul făcut de profesorul vrâncean Victor Bobi în legătură cu Episcopia Milcoviei, cu speranța de a identifica vestigiile acesteia.

Pe teritoriul fostei Episcopii a Cumanilor, la curbura de Sud-Est a Carpaților, se așază familii de catolici, pe la începutul secolului al XIX-lea și pe parcursul lui, formând îndeosebi comunitățile din Focșani și Vizantea, ambele devenite parohii, cu biserici proprii. Parohia din Focșani s-a organizat sistematic prin 1836, având ca filială Vizantea, la 70 km distanță vest de Focșani. Această filială va deveni parohie prin 1978.

Statistica diecezană din 2003 indică pentru parohia Focșani, cu filialele Garoafa, Odobești și alte câteva sate dispersate, un total de 379 familii cu 1133 suflete, din care în orașul Focșani 261 familii cu 782 suflete.

Pe locul bisericii vechi de aici, construită în 1846, se află în prezent splendida biserică ridicată în ultimii 15 ani. Parohia Vizantea, cu filialele ei, însumează 345 familii cu 1143 suflete. Și aici s-a ridicat prin 1985 o biserică nouă, frumoasă, pe locul alteia mai vechi.

AICI INTRĂ DOUĂ FOTOGRAFII: BISERICA NOUĂ DIN FOCȘANI ȘI BISERICA NOUĂ DIN VIZANTEA

2. Un alt loc de mărturie catolică este *orașul Siret*, în partea de nord a Moldovei, cunoscut centru comercial și politic în Evul Mediu, de care este

¹ I. FERENT, *Cumanii și episcopia lor*, Blaj 1930, 143-144.

² HURMUZAKI-DENSUȘIANU, I, 622.

³ *Ungarisches Magazin I C.*, 99, citat de C. AUNER, *Revista Catolică* (1912) 544, nota 4.

⁴ N. IORGA, *Studii și Documente*, I, 622, citat de Iosif Gabor în *Ierarhia catolică a Moldovei* (manuscris, 1968), I, 28, nota 34.

legat evenimentul înființării în 1371 a primei episcopii catolice pe teritoriul proaspătului stat feudal independent, Moldova, întemeiat prin *descălecatul* lui Bogdan din Cuhnea Maramureșului, în 1359. În acest târg-oraș, exista pe la începutul secolului al XIV-lea o mănăstire franciscană din vestita Asociație Misionară a Călugărilor Peregrini din Vicariatul Ruteniei și al Galiției⁵. Mănăstirea avea și o biserică închinată Adormirii Maicii Domnului, servind și ca biserică parohială. Prin anul 1375, principesa Margareta Mușata aduce la Siret călugări dominicani, construindu-le o mănăstire și o biserică închinată sfântului Ioan Botezătorul, renumită și printr-un corporal-*antimis* miraculos. Ambele mănăstiri și biserici au fost dărâmate din porunca lui Bogdan al III-lea cel Orb (1504-1517), mânios că i-a fost refuzată căsătoria cu principesa catolică polonă Elisabeta⁶. Mișcarea husită din secolul al XV-lea și cea protestantă din secolul al XVI-lea au împiedicat refacerea comunității catolice din Siret. După ocuparea Bucovinei de către austrieci, în 1775, la Siret au venit din ce în ce mai mulți catolici. În 1777, se înființează pentru ei cea dintâi parohie catolică pe teritoriul ocupat, dependentă de Arhiepiscopia de Lemberg. Biserica actuală a fost construită în anul 1800 pe locul bisericii dominicane de altădată. Săpăturile arheologice au scos la iveală vestigii ale catolicismului medieval⁷.

Statistica diecezană Iași din 2003 indică la Siret 207 familii catolice, cu un număr de 635 credincioși. Ca parohie, mai deservește șase mici filiale, însumând 74 familii cu 172 credincioși. Toți aceștia sunt mândri de a mărturisi aceeași credință asemenea înaintașilor din secolele anterioare.

AICI INTRĂ O FOTOGRAFIE: BISERICA NOUĂ DIN SIRET

3. Ca și Siretul, un alt oraș din partea de nord a Moldovei, după afirmația canonicului bucureștean Carol Auner, „cel mai vechi”⁸ și, temporar, chiar reședință voievodală este *Baia*, care și-a dobândit renume prin înființarea unei noi episcopii catolice cu acest titlu, sau cu acela de *Moldaviensis*, deoarece orașului i se zicea *civitas Moldaviensis*. Prin anul 1345, exista aici, ca și la Siret, o mănăstire franciscană. Principesa Margareta Mușata le construiește, prin 1377, o biserică mare. Înaintea

---

⁵ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, Conexiuni, Bacău 1996, 244.

⁶ I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*, I, 57.

⁷ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, 245-246.

⁸ C. AUNER, „Episcopia de Baia”, *Revista catolică* (1915) 89.

acesteia, negustorii sași din oraș construiseră și ei o biserică închinată Sfintei Treimi, încredințată grijii pastorale a franciscanilor.

O dată cu înființarea în 1418 a Episcopiei, cu acordul domnitorului Alexandru cel Bun (1400-1432), se construiește, din piatră brută, o biserică episcopală, lungă de 29 de metri, considerată cea mai mare dintre toate bisericile din Moldova⁹. Primul episcop de Baia a fost Ioan Ryza, dominican, care a adus cu sine câțiva călugări din același ordin monahal, care să activeze alături de cei franciscani. Se vede că viața catolică era prosperă, de vreme ce din comunitatea din Baia, în perioada 1405-1453, mulți tineri au mers să studieze la Universitatea Jagelonă din Cracovia¹⁰. Unii au studiat în școli pontificale la Roma și au ajuns preoți: Gheorghe, Grigore și Petru Grossul, Ioachim Wolf și Iacob Capră, care au lucrat în pastorația catolicilor din Moldova¹¹. Această viață catolică ferventă a avut de suferit ca urmare a propagandei husite, în secolul al XV-lea, iar apoi a celei protestante, în secolul al XVI-lea.

Lupta dintre armata maghiară, condusă de Matei Corvin, și cea a moldovenilor, sub conducerea lui Ștefan cel Mare, în decembrie 1467, se soldează cu arderea orașului și distrugerea bisericilor¹². Străduințele lui Ștefan de refacere a orașului și a bisericilor sunt zădărnice, nouă ani mai târziu, în 1476, de invazia turcă, după dezastrul armatei otomane în lupta de la Vaslui-Podul Înalt, în ianuarie 1475.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, se constată o ușoară redresare a vieții catolice. În anul 1599, episcopul de Argeș, cu sediul la Bacău, Bernardino Quirini, relatează Sfântului Scaun că la Baia „sunt numai 63 familii de catolici și cam 316 suflete...Sunt două biserici clădite din piatră, una pe jumătate năruită, în care nu se slujește Liturghia, cealaltă destul de frumoasă și încăpătoare, cu podoabe de altar în stare bună, potire, patene și cruci de argint”¹³. Ceva mai târziu, în 14 octombrie 1641, vizitatorul apostolic episcop Petru-Deodat Baksič, află la Baia 160 de catolici de împărtășit și 80 de copii (în total 240 suflete). „Au o biserică mare și frumoasă...cinci altare, cor foarte frumos și amvon. În clopotniță sunt trei clopote frumoase. În jurul bisericii este un cimitir în care se află și casa parohului”¹⁴.

⁹ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, 28-29.

¹⁰ I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*, I, 87.

¹¹ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, 27.

¹² I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*, 102.

¹³ *Călători străini despre Țările Române*, IV, Editura Științifică, București 1972, 38.

¹⁴ *Călători străini despre Țările Române*, V, 240.

Desele războaie dintre turci și polonezi, mai apoi și cele turco-ruse, invaziile tătarilor neastâmpărați, prădăciunile, molimele etc. au accentuat declinul orașului Baia, până aproape de dispariție. Pe la 1850, mai erau aici câțiva credincioși. Ulterior, nu a mai rămas nici unul. Din catedrala măreață de altădată au rămas doar ceva ruine, ca o mărturie a prosperității apuse. Declinul orașului Baia s-a compensat în mare măsură prin ridicarea și dezvoltarea orașului din apropiere, Fălticeni. În prezent, parohia catolică din acest oraș, împreună cu patru mici filiale: Dumbrava, Cornu Luncii, Sasca și Dolhasca, numără 92 familii cu 201 credincioși¹⁵.

AICI INTRĂ O FOTOGRAFIE: RUINELE BISERICII DIN BAI A

4. Pe valea râurilor Siret și Moldova, între orașele Pașcani și Roman, se află în prezent, conform statisticii diecezane din 2003, un număr de 32 de parohii, însumând 26 003 familii cu un total de 88 539 credincioși, reprezentând 35% din totalul Diecezei de Iași¹⁶. Prezența catolică în această zonă, ca, de altfel, pe tot cuprinsul Moldovei, este multiseculară. În trecut, condițiile de viață nu au fost favorabile unei dezvoltări bisericești catolice, ascendente. Nu s-au putut ridica pretutindeni biserici durabile, iar din acelea care au fost zidite, au rămas ruine care sunt totuși o mărturie prețioasă a viețuirii catolicilor pe aceste meleaguri. Una dintre comunitățile vechi și mari de aici a fost și a rămas *Săbăoanii*, actualmente cu cele 3 100 familii, însumând 13 800 credincioși, parohia cea mai mare din Dieceză¹⁷.

Este atestată în Evul Mediu. Preotul indigen Ioan-Botezătorul Bărcuță, originar din Cotnari, care a activat ca misionar în comunitățile catolice din Moldova, în secolul al XVII-lea, raporta Congregației *De Propaganda Fide* tradiția populară conform căreia biserica din vatra veche a localității Săbăoani a fost ctitorită de principesa catolică Margareta Mușata, bunica voievodului Alexandru cel Bun, către sfârșitul veacului al XIV-lea¹⁸.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București și Episcopia Romano-Catolică de Iași au inițiat o cercetare interdisciplinară (istorici, lingviști, etnologi, arheologi și antropologi) sub conducerea profesorului Ion-Dumitriu Snagov, pentru elucidarea trecutului catolicilor din aceste ținuturi. O angajare deosebită

¹⁵ *Almanahul „Presa Bună”* (2003), 297.

¹⁶ *Almanahul „Presa Bună”* (2003), 291-313.

¹⁷ *Almanahul „Presa Bună”* (2003), 307.

¹⁸ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, 231.

și-a asumat-o Muzeul de Istorie și Arheologie din Roman, în persoana directorului dr. Vasile Ursachi și a cercetătoarei Domnița Hordilă. Aceștia au început, în toamna anului 1989, investigarea în vechea vatră a satului Săbăoani, în locul numit de localnici „la Cruci” sau „la Bisericuță”. În diferite etape, săpăturile urmau să descopere *vechea vatră a satului, necropola și biserica din piatră menționată deja*. Au ieșit la iveală șapte locuințe și cuptoare menajere situate în afara locuințelor. Ca fapt inedit, s-a remarcat folosirea în mediul sătesc a sobelor cu cahle pentru încălzirea locuințelor și chiar a pregătirii hranei. S-au descoperit numeroase obiecte casnice, de îmbrăcăminte, monede moldovenesti și ceramică fină cenușie cu decor șampilat datând de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Cu ocazia săpăturilor arheologice din 1995, la care au contribuit cu multă râvnă studenții teologi ai Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași, ca și la cele din alte etape, au fost descoperite două cuptoare de ars var, folosite în construirea bisericii amintite. S-a stabilit ca fiind cele mai vechi din Moldova, în perioada medievală.

Un obiectiv deosebit al muncii arheologice a fost acela al dezvelirii și datării bisericii de piatră amintite pe la jumătatea secolului al XVII-lea în relatările lor de către misionarul Bartolomeo Bassetti (1641) și de către cei doi vizitatori apostolici, episcopul Petru-Deodat Baksic (1642) și arhiepiscopul Marcul Bondulovici (Bandini), în 1648¹⁹.

O descriere amănunțită face cercetătoarea Domnița Hordilă. Săpăturile evidențiază două biserici din perioade diferite, posibil și o a treia, anterioară bisericii din piatră de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Această ipoteză a apărut în urma descoperirii sub fundația construcției de la sfârșitul secolului al XIV-lea a unor schelete îngropate creștinește, reprezentând cele mai vechi morminte datate ante-biserică. Așezarea din această perioadă putea să aibă o bisericuță din lemn, ale cărei urme nu au mai putut fi surprinse arheologic, din cauza lucrărilor întreprinse pentru construirea bisericii din piatră, cât și a numeroaselor înhumări în necropola ce avea un spațiu restrâns.

Biserica orientată Est-Vest avea fundația lată de 0,90 m, iar adâncimea varia de la 0,50 m în fața intrării la 2,15 m în zona altarului, deoarece terenul era în pantă. Construcția era prevăzută cu cinci contraforturi interioare și opt exterioare, cu dimensiuni diferite, dintre care patru în zona unde panta era mai înclinată și impunea un plus de siguranță, iar altele două, plasate oblic la extremitățile laturii unde se afla intrarea. Din cauza terenului în pantă, constructorii au plasat în patru puncte diferite

---

¹⁹ *Călători străini despre Țările Române*, V, 242.

piloni puternici, realizați prin săparea unor gropi circulare cu diametre variabile și adâncime ce depășea un metru față de cea a fundației, pe care le-au umplut cu crengi de copaci și peste care au turnat var și nisip. Ei au fost plasați în zona de curbură a absidei altarului, atât pe mijlocul fundației, cât și a contraforturilor.

Biserica, lungă de 18 m, și lată de 7,5 m, cu absida altarului curbată în laturi hexagonale, avea pereții construiți din piatră simplă, iar soclul și ancadramentele ușilor și ferestrelor erau frumos fasonate cu profile, cum dovedesc fragmentele de piatră descoperite. Zidurile erau tencuite și la exterior. Pardoseala inițială a fost făcută din bârne din lemn, iar într-o altă fază, biserica a fost pavată cu cărămidă, fapt dovedit de o porțiune păstrată la o adâncime de 1,20 m față de actualul nivel de călcare și de prezența fragmentelor de cărămidă în umplutura unor morminte ulterioare demantelării bisericii.

Nu lipsesc amănuntele menite să sugereze informații despre sistemul de intrare, iluminat, acoperire, cât și despre materialul folosit, precum și alte date legate de arhitectura acestui lăcaș de cult ce pare să aibă unele analogii cu bisericile de la Baia și Cotnari.

Datarea bisericii s-a precizat pe baza monedei de 1/2 gros emisă de Petru Mușat, găsită în mormântul 667 aflat în interiorul bisericii, în zona intrării. Biserica, anterioară începerii domniei lui Petru Mușat (1375), confirmă afirmațiile misionarilor amintiți mai sus, că a fost construită de Margareta Mușata.

Tradiția amintește anul 1678 ca dată a distrugerii bisericii de invadatori și strămutarea așezării mai spre apus, pe locul actual al satului (în curând orașului) Săbăoani. Pe locul bisericii mușatine s-au găsit și resturi din biserica anterioară ei, de dimensiuni mai mici, ce avea fundația și pardoseala făcută din piatră de râu. Șanțurile fundației aveau lățimea de 0,50 m iar adâncimea lor varia între 0,30 și 0,50 m. Și această construcție era prevăzută cu contraforturi de dimensiuni mai mici 0,50/0,50 m. Ea avea pereți din lemn, dovadă fiind marea cantitatea de cuie și scoabe descoperite²⁰.

În relatarea sa din 19 octombrie 1641, episcopul vizitator Baksič notează și „*cimitirul din jurul bisericii*, cimitir înconjurat de gard, unde sunt îngropați credincioșii; alături este casa în care locuiește parohul, iar împrejurul casei, grădina parohului”²¹.

---

²⁰ D. HORDILĂ, „Date antropologice privind Săbăoani”, *Buletin Istoric* 1 (2000) 106-119.

²¹ *Călători străini despre Țările Române*, V, 242.

Săpăturile extinse pe 3/4 din suprafața acestui cimitir (necropolă) au descoperit *1455 morminte*, cea mai mare necropolă din țară studiată până în prezent. Osemintele au fost investigate și din punct de vedere antropologic, de către o echipă de la Institutul de Antropologie-Filiala Iași a Academiei Române, echipă condusă de către profesorul Dan Botezatu²², scoțând în evidență faptul că necropola aparține unei populații românești în care elemente de tip ugro-finic reprezintă un procent infim de 1%. Aceasta a întărit ipoteza că, de la sfârșitul secolului al XIV-lea până la sfârșitul secolului al XVII-lea, la Săbăoani a fost o populație românească de confesiune catolică. La aceeași concluzie s-a ajuns și după studierea a 64 de morminte din necropola de la Gherăești, precum și a celor 164 din cea de la Răchiteni²³.

Mărturia de credință a comunității catolice din vechiul Săbăoani, precum și din satul vecin Berindești, este preluată de către catolicii din actualul Săbăoani, cât și de cei din localitatea vecină, Traian, în condițiile specifice ale unei pastorații intensive din zilele noastre.

5. Vrednică de luat în seamă este și comunitatea catolică din perioada medievală din *Cotnari*, azi sat și comună din județul Iași, renumit centru viticol din Moldova, menționat pe la 1400. Referitor la denumirea localității există diferite păreri. Vizitatorul apostolic „Bandini” o leagă de numele podgoreanului de origine săsească Gutar-Kutnar-Katthnar²⁴. Pr. Iosif Gabor e mai autohton, derivând-o din vechea denumire cotun, cătun; cotunari, cătunari, așa fiind numiți locuitorii mai demult ai așezării.

A fost cel mai vestit centru catolic înainte de a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În primele decenii ale secolului al XV-lea, s-au așezat aici și husiții, atrași de prosperitatea târgului și de bunătatea vinului; au mai venit și protestanți, sprijiniți de filo-protestantul voievod Iacob-Heraclide Despotul (1561-1563) care a patronat un colegiu pus sub conducerea umanistului Johann Sommer, colegiu efemer, ca și scurta domnie a sponsorului său.

Domnitorului catolic Petru Șchiopu, în cele trei domnii ale sale: 1574-1577, 1578-1579 și 1582-1591, îi revine rolul de a-i fi alungat pe protestanți din Cotnari și din toată Moldova, permițându-le călugărilor

---

²² D. BOTEZATU, „Date antropologice privind Săbăoani”, *Buletin Istoric* 1 (2000) 106-119.

²³ D. HORDILĂ, „Date antropologice privind Săbăoani”, 65-68.

²⁴ V. URECHIA, *Codex Bandinus*, 79.

iezuiți de a-i readuce pe catolicii atrași de husiți și protestanți în sânul Bisericii Catolice²⁵.

O primă informare statistică bisericească referitoare la Cotnari o avem în relatarea episcopului de Argeș cu sediul la Bacău, Bernardino Quirini, trimisă papei Grigore al XIV-lea în 1599, din care reiese că în toată Moldova, la acea dată, existau catolici în 15 orașe și 16 sate, un număr de 1691 familii, însumând 10 774 suflete. În Cotnari notează 198 de familii catolice cu 1 083 de suflete²⁶.

Până la jumătatea secolului al XVII-lea, catolicii din Cotnari sunt amintiți în toate relatările misionare, evidențiindu-se starea înfloritoare a comunității. Poziția centrală și ascendentul moral de care se bucura au făcut să găzduiască mini-sinodul diecezan din 6 noiembrie 1642, iar două decenii mai înainte, domnitorul catolic de origine croată Gașpar Graziani îi cerea papei Paul al V-lea să înființeze o nouă episcopie și chiar un seminar cu sediul la Cotnari. Secolul al XVII-lea reliefează intensitatea vieții catolice de aici și prin ridicarea din rândurile acestei comunități a unor preoți care au lucrat ca misionari în Moldova: Ioan-Botezătorul Bărcuță, Valentin Bărcuță, Dominic Capră și Petru Wolf²⁷.

Ca semn material colectiv al renumelui unei comunități creștine este biserica pe care și-o construiește sau o primește de la un ctitor și o întreține. Siretul, Baia, Săbăoaniul vechi au demonstrat-o, cum s-a arătat mai sus. Spre cinstea lui, Săbăoaniul de astăzi are impozanta biserică centenară, una nouă și o a treia în fază de finisare.

Cotnariul medieval nu a rămas mai prejos. Relatările misionare menționează patru biserici: una din lemn și trei din piatră.

a) Biserica „Sfântul Urban”, numită în popor „la Biserucici”. Despre ea, misionarul Bartolomeo Bassetti scrie, în relatarea din 1643, că este „în afara orașului, printre vii, lungă de 12 pași, largă de cinci. Are un altar cu icoana sfântului Urban. În mijlocul fundalului, la dreapta, aceea a sfântului Nicolae, iar la stânga, a sfântului Martin... Sunt acolo două clopote de mărime mijlocie; biserica este de zid”²⁸. Devastată de turci în 1674, nu a mai fost reparată, deteriorându-se treptat. Piatra din zidurile dărâmate a fost luată de localnici pentru trebuințele lor gospodărești sau vândută altora.

²⁵ I. GABOR, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, 78.

²⁶ *Călători străini despre Țările Române*, IV, 37 și 39.

²⁷ I. GABOR, *Seminarul Catolic Iași 1886-1996* (manuscris, 1985), 7-10.

²⁸ G. CĂLINESCU, „Altre notizie sui missionari”, în *Diplomatorum italicum*, II, Roma 1930, 346.

b) Biserica „Sfântul Leonard”, despre care același misionar Bassetti scrie că „e între vii, de zid, închinată sfântului Leonard, lungă de șapte pași, largă de patru pași; are la mijloc icoana lui Cristos răstignit pe cruce, la dreapta, pe aceea a sfântului Leonard, iar la stânga, pe aceea a sfântului Leopard [Leobardus]”²⁹.

Fiind construite „între vii”, atât aceasta, cât și cea a sfântului Urban, de dimensiuni reduse, menționate, putem crede că erau doar niște capele, construite de proprietari înstăriți pe terenurile lor. Servicii religioase se celebrau în acestea ocazional, la procesiuni și la unele sărbători. Lângă aceste biserici (capele) erau cimitire. Și asupra acestei biserici s-a abătut năpasta distrugerilor. Săpături sistematice, în 1934, au scos la iveală o piatră dreptunghiulară de temelie, în care s-a inclus o placă de plumb de dimensiuni 9/17 cm cu inscripția în latinește. O redăm în traducere: „Spre veșnică pomenire, lui Dumnezeu atotputernicul și sfântului Leonard, patronul poporului catolic din Cotnari, pun această piatră de temelie. 26 iunie 1659 după calendarul adevărat. Domn Gheorghe Ghica. Episcopul polon (de Bacău) Marian Kurski”. Aceasta se făcea cu ocazia restaurării capelei la data indicată (1659). Tot în temelia bisericii s-a găsit un epitaf dreptunghiular, din piatră cioplită, cu dimensiunile 80x150x15 cm, cu inscripția: „Părintele preoților, ocrotitorul bisericilor, oglinda credinței catolice, D.Valentin Alstner. A murit la 4 ianuarie 1647”³⁰. E vorba despre ctitorul capelei.

c) Biserica „Sfânta Treime”. Tot în relatarea misionarului Bassetti este menționat satul Amăgei³¹, astăzi dispărut, localizat la apus de Cârjoaia, peste deal de Cotnari. „Are biserică din lemn, închinată Sfintei Treimi, lungă de opt pași, lată de patru. Are clopot mic, iar la altar este icoana sfintei Ecaterina. Sunt 102 catolici în 16 case. Biserica a fost sfințită de preotul paroh din Cotnari, Daniel Gewert, având împluternicire din partea episcopului Quirini, pe atunci episcop al ambelor Valahii, în anul mântuirii 1599, în ziua a doua de Rusalii”³².

d) Biserica principală cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Conform tradiției locale, este ctitorie a aceleiași principese Margareta Mușata, întâlnită la bisericile din vechiul Săbăoani și Siret. Judecând însă

²⁹ *Călători străini despre Țările Române*, V, 181.

³⁰ E. DUMITRU, „Cotnariul în sec. XV-XVIII”, *Buletin istoric* 5 (2004) 150.

³¹ V. URECHIA, *Codex Bandinus*, 130.

³² G. CĂLINESCU, „Altre notizie sui missionari”, 346.

după elementele arhitectonice gotice, devine mai plauzibilă părerea după care biserica ar fi construită în timpul lui Ștefan cel Mare³³.

Rapoartele misionarilor ne dau numeroase detalii și pentru această biserică. Benedict Emanuel Remondi ne-o prezintă astfel: „e așa de bine închisă de jur împrejur și înconjurată de copaci, că în cimitirul său pare propriu-zis un castel cu turn mare ce slujește drept clopotniță”³⁴.

Acest turn-clopotniță are contraforturi mari alipite. Dimensiunile turnului sunt de 6,5x6,5 m. Ușa lui are un cadru de piatră cioplită, cu partea superioară în semicerc, iar portalul bisericii este în cerc frânt cu profiluri cilindrice specific gotice. Nava bisericii este de 12,5x9,5 m și prezintă o anomalie: peretele răsăritean este drept, cel de apus este frânt. Imediat lângă portal, lățimea bisericii este de 9,5 m, iar la aproximativ 2 m se îngustează cu 80 de cm, continuând mai departe drept. Devierea s-a făcut, probabil, din cauza drumului foarte apropiat. Nava se încheia cu un arc în semicerc de 4,3 m.

Prezbiteriul era mare de 9,2x6,2m. De o parte și de alta a prezbiteriului, în nava bisericii, era câte un altar lateral. Pereții bisericii sunt în medie de un metru grosime.

Corul bisericii era cam la 2,5 m înălțime susținut de două grinzi longitudinale. În partea stângă a portalului navei se mai vede, încadrată în zid, o bucată de grindă de 45x20 cm. Intrarea în cor se făcea pe o scară exterioară și printr-o ușă gotică. Din cor se pătrundea și în turnul-clopotniță³⁵.

Cu ocazia vizitei oficiale făcute la Cotnari în ziua de 8 octombrie 1641, vizitatorul apostolic, episcopul Petru-Bogdan Baksic, notează în relatarea alcătuită și trimisă Congregației *De Propaganda Fide*:

La Cotnari sunt 380 catolici, dintre care 114 copii. Biserica este de zid, frumoasă între frumoase și măreață [bella delle belle e maestosa], lungă de 28 de pași și lată de 10; este închinată Adormirii Maicii Domnului. Sfânta Taină se păstrează în pixidă de lemn, căptușită pe dinăuntru cu mătase apretată ca și corporalul. La Sfânta Taină nu este candelă, pentru că pe aici e mare lipsă de ulei. Biserica are trei altare și în mijlocul Bisericii este baptisteriul cu acoperământul lui. În partea Evangheliei este amvonul făcut din lemn și pictat. Biserica are inventarul necesar cultului: potire din argint cu patenă, două cruci de argint, cădelniță de argint, ornate, pluvial, două misale etc. În jurul Bisericii e cimitirul îngrămădit, și casa unde stă preotul și o altă casă în interiorul

³³ V. DRĂGUȚ, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București 1976, 155-156.

³⁴ N. IORGA, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București 1895, 79.

³⁵ V. VĂTĂȘANU, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București 1959, 697-698.

cimitirului, în care locuiește profesorul de la școala bisericii. Biserica are vii pe care le administrează enoriașii, și din venitul lor plătesc preotul, profesorul școlii și cheltuielile de cult ale Bisericii.

Cotnariul este cel mai bun loc din Moldova și oamenii spun că biserica lor cea mai mare este foarte veche, mai bine de două sute de ani. *Toți știu mai bine limba valahă decât alta, și femeile vorbesc în limba valahă mai bine decât alta* [s.n.]. Bună recunoaștere a indigenității catolicilor moldoveni, deși multe rapoarte îi numesc pe catolici unguri, sași și, ici-colo, valahi³⁶.

La cele aflate de vizitatorul Baksič, în 1641, misionarul Bassetti, în 1643, menționează icoanele din biserică: Isus Răstignit, Adormirea Maicii Domnului, Buna-Vestire, sfinții apostoli Petru și Paul, sfinții martiri diaconi Ștefan și Laurențiu³⁷.

Informații deosebite avem în *Codex Bandini*, și anume:

Altarul mare [principal] a fost consacrat de către episcopul de Bacău, Gabriel Fedro, la 25 noiembrie 1629, și în care s-au pus mai multe părțile de moaște: ale sfântului martir Zenon, ale sfântului Andrei Apostolul, ale sfântului martir Vincentiu, ale sfântului Carol Boromeu și ale sfintei Brigitta. De asemenea, și la altarele laterale³⁸.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, nori negri și grei se abat și asupra Cotnariului. Războaiele turco-polone, înăsprirea regimului fiscal, conflictele între misionari, rivalitățile locale grăbesc declinul. Care mai de care dă bir cu fugiții.

O relatare a prefectului misiunii din Moldova, pr. Anton Angelini, cu data de 12 iunie 1682, prezintă aspectul dezolant al satelor locuite de catolici, drastic reduse sau chiar complet părăsite: „Săbăoani, nu-i nimeni; la fel, Tămășeni; Mănești, Trebeș, au fugit cu toții. În Amăgei sunt 2 case catolice. Cotnariul nu e amintit. În toată Moldova mai erau abia vreo 300 de catolici rămași la vetrele lor”³⁹.

În 1745, în Cotnari erau numai 9 familii de catolici. În biserică mai rămăseseră doar trei icoane: a Răstignitului, a Adormirii Maicii Domnului și cea a sfinților apostoli Petru și Paul. Când și când, venea un misionar de la Răchiteni pentru oficierea serviciilor religioase⁴⁰.

În 1762, prefectul misiunii, Ioan-Crisostomul Dejoannis, relatează despre Cotnari: „are cinci case de catolici și o biserică mare de piatră, dar

³⁶ Gh. VINULESCU, „Pietro Diodato e la sua relazione”, în *Călători străini...*, V, 1973, 114.

³⁷ Gh. VINULESCU, „Pietro Diodato e la sua relazione”, 114.

³⁸ G. CĂLINESCU, „Altre notizie sui missionari”, 344-346.

³⁹ I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*, 140-142.

⁴⁰ G. CĂLINESCU, *Alcuni missionari cattolici italiani*, Roma 1930, 184.

descoperită și fără speranță de a se putea reface din cauza mizeriei puținilor catolici care au mai rămas”⁴¹.

Pe la 1803, biserica din Cotnari și enoriașii care mai rămăseseră aici sunt încredințați grijii pastorale a misionarului Dominic Brocani, parohul din Hălăucești. Acesta repară biserica și îi schimbă hramul care devine „Înălțarea Sfintei Cruci”, pe care îl are și astăzi. Motivația a fost icoana cea mare pe care a aflat-o la altarul principal, aceea a Răstignitului⁴².

Reparată din nou în 1850, cade pradă focului în 1872, din cauza indolenței unor apicultori care foloseau cârpe arse fumegânde când lucrau la stupi și le aruncau încotro nimereau⁴³.

După acest dezastru, nu s-a mai intervenit la refacerea bisericii. A rămas ca un „Zid al Plângerii” pentru catolicii din Cotnari, ba chiar pentru toată Dieceza.

Peste capela mortuară de lângă biserica mare, s-a ridicat o biserică modestă, după posibilitățile enoriașilor, biserică reparată de câteva ori, mai cu seamă după anul 1946, când a redevenit parohie.

Statistica diecezană din 2003 notează ca existente în comunitatea catolică din Cotnari 110 familii cu 293 enoriași. Parohia are în grija sa filialele Belcești, Iosupeni și Hârlău, totalul parohiei fiind 245 familii cu 745 enoriași. Din 1990, păstorește ca paroh preotul Iosif Gherghel⁴⁴.

Providența a rânduit ca, după un trecut plin de încercări, torța credinței catolice să fie preluată de generații primenite în epoca modernă și deosebit de însuflețite în zilele noastre, fără a neglija dificultățile noi, îngrijorătoare. Recunoscători înaintașilor, păstorilor și credincioșilor, mărturisitori curajoși ai credinței catolice, încrezători în harul dumnezeiesc și în protecția Maicii Preacurate și a sfântul Iosif, cu Dumnezeu înainte!

---

⁴¹ I. GABOR, *Ierarhia catolică a Moldovei*, 194.

⁴² N. IORGA, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, II, 177.

⁴³ I. GABOR, *Biserica catolică din Cotnari* (manuscris, 1968), 32 și 60.

⁴⁴ *Almanahul „Presa Bună”* (2003), 296.